नेपाल दलित श्रमिक मोर्चा

घोषणा-पत्र

१. पृष्ठभूमी:

मानव जातिकै इतिहासमा आजको वैज्ञानिक युगसम्म आइपुग्दा विभिन्न प्राकृतिक प्रकोपहरु, विपत्तिपूर्ण प्रलयहरुसंग संघर्ष गर्दै भौतिक एवं आध्यात्मिक विकासको माध्यमबाट प्रगति र परिवर्तन हुँदै समग्र विकास भएको छ । समाजको भौतिक आवश्यकता अनुसार सामाजिक व्यवस्थाको संरचना एवं स्वरुप प्रत्येक ऐतिहासिक घटना, चरण र कालद्वारा निश्चित हुँदै आएको छ । यस्ता विभिन्न कालमा विभिन्न राजनैतिक चिन्तक एवं दार्शनिकहरु देखा परेका छन् । प्रायः त्यस्ता चिन्तक र दार्शनिकहरु शारीरिक श्रम र मानसिक श्रम गर्न बाध्य बनाइएका वर्ग [illegible] समुदायका व्यक्तिहरु रहेका छन् । तर इतिहास र निर्माण विकासको समग्रतामा [illegible] व्यक्तिले नै स्वयं गरेको हो भन्ने दावी भएर आएको छ । चाहे पुँजीवादी धारणा रहेको ऐतिहासिक काल होओस् चाहे साम्यवादी धारणा रहेको ऐतिहासिक चरण ।

यी ऐतिहासिक विभिन्न काल र चरणमा भएको समग्र भौतिक वस्तुहरुको [illegible] संरक्षणकर्ता अर्थात इतिहासको चालक शक्ति जनता नै हुन । तर जनताको [illegible] ठूलो भूमिका हुँदाहुँदै पनि आज जनताको इतिहास लोप भएको छ । जुन मानव [illegible] रहेको अन्यायी र अवैज्ञानिक पक्ष हो । इतिहासमा व्यक्तिहरुको भूमिका रहेको कुरालाई [illegible] पनि न्यायीक र वैज्ञानिक हुँदैन । तर व्यक्तिले नै सबै थोक गरेको हो भन्ने व्यक्तिवादलाई स्थापित गर्ने एवं सार्वभौमसत्ता सम्पन्न जनताको भूमिका र महत्वलाई उपेक्षा गर्नु [illegible] प्रकारका गलत प्रशिक्षण एवं सामाग्रीको माध्यमबाट जवरजस्ती व्यक्तिवादलाई [illegible] छ । यसरी व्यक्तिवाद स्थापित गरिएको वा हुन पुगेको कारण त्यस्ता [illegible] अपमान तथा अवमूल्यन भएको सार परिणामहरु देखिएका छन् । त्यसकारण इतिहासमा [illegible] कमीहरुलाई सुधार्न वैज्ञानिक अनुसन्धानको आरम्भ [illegible] इतिहासको धारणा [illegible] प्रक्रियामा जुट्नु परेको छ ।

यसरी [illegible] दार्शनिक चिन्तक [illegible] [illegible] अल्वर्ट आइन्स्टाइन [illegible] मार्क्स [illegible] लेनिन [illegible] माओ गाँधी [illegible] सबैलाई इतिहासको स्मरण गर्दै [illegible] श्रमजीवि जनशक्ति नै हुन् । जसले समग्र विकासमा प्रत्यक्ष भूमिका खेलेको हुन्छ ।

विश्व दर्शनको परिचय दिंदा समाजमा स्थापित दुई दार्शनिक चिन्तनको पक्ष [illegible] देखिएका छन् । जसमा 'अध्यात्मवाद' ले 'सत्य आत्मा र ईश्वरको सृष्टि' भनेर भौतिक जगतलाई नकारेको छ । अर्को द्वन्द्वात्मक भौतिकवादी चिन्तन [illegible] विश्लेषण एवं विकासमा विपरितहरुको एकरुपता स्थापित गर्न चुकेको [illegible] हो भन्दै आध्यात्मिक विकासको सफलतालाई उपेक्षा, बहिष्कार र आक्रमण [illegible]

यसकारण यी दुबै दार्शनिक पक्षहरु दुई, 'अति' तिर ध्रुविकरण भएकोले चिन्तनको विकासका स्वभाविकता हुन नसक्दा दार्शनिक अराजकताले चरम विकृतिहरु ल्याए । इतिहासको बोध गर्दा दार्शनिक चिन्तन र प्रवाहको स्वभाविक स्थिति रहदा राजनैतिक स्थिरता कारम भएको पाइन्छ । निर्माण विकासमा खोजपूर्ण कामहरु पनि स्वभाविक भएका छन् । तर विज्ञानका समग्र शाखाहरुको विकास संगसंगै मनोवैज्ञानिक पक्षलाई समेत संयोजन गरी दार्शनिक चिन्तनको विकास गर्नुपर्ने महत्वपूर्ण पक्षलाई नजर अन्दाज गरिदिनाले सत्ता र शक्ति प्राप्तीका लागि फोहरी खेलले राजनीतिमा स्थान पाइरहेका छन् ।

विश्वमा पूँजीवादी शोषण चरम सीमामा पुग्दा मजदुर वर्गको राज्य सत्ताको अवधारणा उत्पती भयो । कम्यूनिष्ट आन्दोलनले विपरितहरुको समरुपताको वैज्ञानिक समायोजन र प्रयोग गर्न असफल भयो । भाषा, साहित्य, संस्कृति र पार्टी निर्माण तथा राज्य सत्ता प्राप्ती र सामाजिक परिवर्तन प्रकृयामा केवल बल प्रयोग र चौतर्फी संघर्ष भयो जसले गर्दा समग्रतामा वैज्ञानिक जीवन पद्धतिको सुरुवात भएन । यसले मात्र भौतिक पाक्षिय (एक पाक्षिय) चिन्तन र प्रशिक्षण चलाएर मानव इतिहास भनेको नै वर्ग संघर्ष हो, अर्थात शुरुदेखि हालसम्म वर्ग संघर्ष निरन्तर हुँदै आएको छ भन्दै संघर्षलाई निरपेक्षरुपमा चौतर्फी अर्थमा अगाडि ल्यायो । जसले गर्दा अवैज्ञानिक संगठनात्मक नीति अवलम्बन गरेर पार्टीमा वैचारिक स्वतन्त्रता एवं सहिष्णुता समेतको उपेक्षा गरियो । यसरी 'अति व्यक्तिवादी' तथा तानासाही प्रवृति चरम सिमामा पुग्यो र समाजवादी नामधारी सत्ताहरु ढले । आज आएर कम्युनिष्ट आन्दोलनमा साम्यवादी अनुशासन राख्ने विधाको रुपमा लिइंदा चिन्तन इच्छा र आवश्यकताहरु पनि फरक फरक हुने र रहने भएकोले साम्यवाद शब्द नै अवैज्ञानिक ठहर हुन्छ । बल प्रयोगले बदलाको भावना प्रबल हुन जाने यथार्थ मनोविज्ञानले पुष्टी गर्छ । विरोधिको विरुद्ध बन्दुक चलाउनुले विपक्षीलाई पनि बन्दुक चलाउन तयारीचर्फ धकेल्छ, यो मनोवैज्ञानिक यथार्थ हो ।

यसरी समग्रतालाई ध्यान दिंदा पुँजीवादी शोषणले ल्याएको आर्थिक अराजकता र वैचारिक स्वतन्त्रताको नाममा वैचारिक अराजकता, तानाशाह र आत्म केन्द्रित चिन्तन एवं वैयक्तिकरण आदि कारणले स्वभाविक विकास परिवर्तन भएन । आज प्रचार भइरहेको स्वतन्त्र बजारमुखी अर्थतन्त्र, निजिकरण, प्रजातन्त्र र मानव-अधिकार आदि नाराहरुले स्वभाविक विकास र अनुकूल सामाजिक परिवर्तनतिर गति दिन सकेको छैन । यही आजको वास्तविकता हो । यसकारण मोर्चाले विपरितहरुको समरुपताको वैज्ञानिक पद्धतिअनुसार वर्गीय एवं जातीय समरुपता, दार्शनिक एवं राजनैतिक समरुपता, साहित्य, साँस्कृतिक, धार्मिक समरुपता, सामाजिक शैक्षिक र आर्थिक निर्माण विकास आदी समग्रतामा मोर्चाले समरुपता स्थापित गर्नेछ ।

मोर्चाले वर्गिय समरुपताको नीतिलाई कार्यान्वयन गर्दा शोषण र सुविधा कटौति गर्ने र विपन्न वर्गमा थप्दै जाने मुलुकको निर्माण विकासमा चित्त प्रसन्नताको वातावरण सृजना गरी सबै वर्ग जाति-जनजाति एवं समुदायलाई सकृय रुपमा सहभागी गराउने, राजनैतिक समरुपताको आधारमा संयुक्त सरकारको माध्यमद्वारा मोर्चाको ध्येय-उद्धेश्य प्रवाहित गर्ने, धार्मिक र साहित्यिक तथा साँस्कृतिक समरुपता स्थापित गर्दै वैज्ञानिक संस्कृतिको शुरुवात र विकास गर्ने, सामाजिक समरुपताको प्रकयाबाट स्वाभिमान र समता समाजमा विकास गर्ने कार्य शुभारम्भ गर्नेछ । समता

समाजबाट समुन्नत समाजमा विकास गर्ने क्रममा मोर्चाले बेला बेलामा भएका जनादेशको मर्यादा राखी संवैधानिक विकासमा सापेक्षित एवं परिमार्जित गर्दै लानेछ । यसै गरी अन्य राजनीतिक पार्टीहरु, व्यापारी, उद्योगपति, भूमिपति र समग्र जनसमुदायसंग न्यायोचित सम्बन्ध स्थापित गरिनेछ ।

२. राष्ट्र, राष्ट्रियता र राष्ट्रवाद सर्म्बान्धि नीतिः

मानव समाजका सामु आवश्यकता अनुसार मात्र हरेक वस्तुहरु एवं शब्दहरुको चयन र स्थापित गर्ने कार्य हुँदै आएको छ । र यस्तै राष्ट्र, राष्ट्रियता र राष्ट्रवादका विषय पनि भएको देखिन आएकोले मोर्चाले यसबारे तत्यबोधको आधारमा नीति तय गर्न चाहन्छ ।

मानव जगतमा 'राष्ट्र' भन्नु पर्ने एक ऐतिहासिक काल देखियो, जस अनुसार एकै भाषा, संस्कृति भएका जनताद्वारा एक निश्चित स्थानमा बसोबास भएको आधारमा एक 'राष्ट्र' बनियो । यो हाम्रो जस्तो देशको लागि आज पनि स्वाभाविक देखिन्छ । यस्ता राष्ट्रहरु हाम्रो मुलुकमा धेरै छन् । यद्यपि ती राष्ट्रभित्र अन्य कतिपय जातिहरु पनि बसोबास गरेका किन नहोउन्, फेरि पनि मूल पक्षलाई हामीले मान्नु पर्दछ । यस आधारमा हाम्रो मुलुकमा धेरै राष्ट्रहरु छन् भन्ने मान्नु पर्दछ र उनीहरुको आपसी सम्बन्ध र अन्य जातिहरुको समेत न्यायिक मान्यतालाई हनन् नहुने आधारमा स्थापित ऐक्यवद्धता नै राष्ट्रियता हो । यो मान्यतालाई आत्मसात गर्ने, यसको रक्षा र विकासका निम्ति समर्पित हुने व्यक्ति र संस्थाहरु मात्र राष्ट्रवादी हुन्छन् र यही भूमिका मोर्चाले निर्वाह गर्नेछ । देशको कुनैपनि भागमा र कतैबाट हुने हस्तक्षेप वा आक्रमणको विरुद्ध, देशीय अखण्डताको विषय हो र यसबारे पनि मोर्चा सचेत रहनेछ । यी सबै विषयमा मोर्चाभित्र र जनतासमेतलाई प्रशिक्षित एवं जागरुक बनाउने र राज्य वा सरकारको ध्यान आकर्षण गर्ने नीति मोर्चाको रहनेछ ।

३. सामाजिक नीतिः

नेपाली समाज सामन्ती संस्काररुपी दासताको जंजीरमा जकडिएको छ । [illegible] युगलाई हेर्दा, जंगली युग भनिए तापनि त्यस युगमा मान्छे एक सामाजिक प्राणीका अर्थमा संगठित हुँदै थिए र समाजमा मानवता थियो । जाति प्रथा अर्थात मान्छेले मान्छेलाई छुन नहुने प्रथा थिएन ।

विश्वमा आज सबै प्रकारका भेदभावको उन्मुलन गर्ने लहर चलिरहेको बेला नेपालमा मान्छेले मान्छेको अगाडि मान्छेकै रुपमा समेत बाँच्न नपाउने गरी विकसित हुँदै आएको सामाजिक एवं सांस्कृतिक "गौरब" को रुपमा लिइएको जातीय छुवाछुत प्रथा जस्तो कलंक समाजमा कायमै छ ।

जातीय विषयमा मानसिकता यति विकृत छ कि, मूर्तिकारले बनाएको मूर्ति मन्दिरभित्र सजाएर रातदिन मूर्तिको शरणमा पर्न हुन्छ तर त्यस मूर्तिकारलाई त्यहि मन्दिर वा मूर्ति छुन दिइदैन । चर्मकारले बनाएको जुत्ता पहिरिएर हिड्न हुन्छ, घरभित्र राख्न हुन्छ तर जुत्ताको रचयितालाई छुन हुँदैन । त्यस्तै सुचीकारले सिलाएको बस्त्र एवं स्वर्णकारले बनाएको गहना [illegible] हरक्षण शरीरमा टाँसेर राख्न हुन्छ, तर तिनका निर्मातालाई छुन दिइँदैन, बस [illegible]

गर्ने कुकुर आदि जनावरसंग संसर्ग गर्न हुन्छ तर सामाजिक एवं दैनिक जीवनका उपभोग्य बस्तुहरुका निर्माणकर्ता र त्यस्ता थुप्रै श्रमजिवी मजदुरहरुको श्रम चल्छ तर पानी चल्दैन । यसरी प्राणी मध्यको सर्वश्रेष्ठ प्राणी मानिस भै आफ्नो बुद्धि विवेकको प्रयोगबाट सुन्दर चिजबस्तुहरुको रचना गरेर मानव जीवन सरल र सुविधायुक्त बनाई मुलुकको विकासमा प्रत्यक्ष-परोक्ष महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरिरहेका श्रमिकहरुलाई जनावरको भन्दा पनि तल्लो स्तरमा राखेर व्यवहार गरिदा मानवीय अधिकारको शोषण एवं दमनको पराकाष्टा नाघेको छ ।

नेपालमा आज वैज्ञानिक, विशेषज्ञहरु, वरिष्ठ साहित्यकारहरु, स्थापित राजनेताहरु, समाशास्त्रीहरु कानुनविदहरु, चिन्तक बुद्धिजिवीहरु, एवं राष्ट्रको चौथो अंग प्रेस जगत समेत वर्तमान अवस्थामा देशको विकासलाई अघि बढाउन भागीरथ प्रयत्नका साथ लागि परेका छन् तर पनि देशको विकास अघि बढ्नुको सट्टा पछि सरिरहेको छ । देशमा एकातिर भ्रष्टाचार, तस्करी, कालोबजारी जस्ता अपराधले ठूलो स्थान पाइरहेका छन् भने अर्कोतिर पाषणयुगमा समेत नभएको जातिय भेदभाव-छुवाछुत प्रथाको मानसिकताबाट समाज आजको वैज्ञानिक युगमा समेत माथि उठ्न नसकी यथास्थितिमा छ र कम्प्युटरका साथै चन्द्रमामा मान्छे पुगेको हाम्रा वैज्ञानिक एवं विद्वानहरुले सगौरव हेरिराखेका छन् । आज देशको विकास गर्छौं भनी देश विकासको ठेक्का लिनेहरु तछाड-मछाड गरी दौडिरहेका छन तर तिनीहरु कहीं पनि पुग्न सकिराखेका छैनन् । देशको यस्तो दुर्भाग्यपूर्ण स्थिति देखेर नेपाल र नेपालीको गौरव सगरमाथा लाजले भुँईमा धसिदै छ भने 'नेपालको सगरमाथा र सगरमाथाको नेपाल' भन्ने विश्व जनसमुदायमा रहेको परिचय अब मान्छेले मान्छेलाई जनावरभन्दा पनि तल्लो दर्जामा राखेर व्यवहार गरिने देशको [illegible] हुँदैछ ।

कुनैपनि मुलुकमा यस किसिमको अन्धविश्वास कुरीति एवं विसंगति रहिरहने हो भने त्यस मुलुकको समग्र विकास असंभव प्राय: देखिन्छ । यस्तो अवस्था कायम रहनु भनेको मुलुकको लागि दुर्भाग्यपूर्ण हुन्छ । वर्तमान समयमा अवलम्बन गरिएको सिद्धान्त र नीतिले मात्र नेपालको विकास संभव छैन । नेपाललाई समुन्नत मुलुकको रुपमा विकास गर्ने देशमा समग्र विकास हुनु पर्दछ र समग्र विकासका लागि वर्तमान समयमा उपेक्षा गरिदै दलित बनाइएका श्रमिक मजदुरहरुको जीवनस्तर उठाई समानताको धरातलमा उभ्याएर मानवीय मूल्य र मान्यतालाई [illegible] समाजमा स्व-अस्तित्व र भातृत्व भावनाको विकास गराउनु पर्दछ । अनिमात्र सम्पूर्ण नेपालीहरु हातमा हात र काँधमा काँध मिलाई हाँस्तेमा हैसे गर्दै समग्र देश विकासको [illegible] सहभागी हुन सक्छन् ।

नेपाल दलित श्रमिक मोर्चाले समाजमा व्याप्त भेदभावजन्य कलुसित मानसिकतालाई [illegible] जातीय द्वेष एवं घृणालाई स्नेह र सद्भावको मालामा फेर्दै मानवत्व, भातृत्व [illegible] नेपालीत्वको भावनाको विकास गर्नेछ । मोर्चाले विपरितहरुको समरुपता र मात्रा-भाव गर्दो [illegible] परिवर्तन हुने वैज्ञानिक पद्धतिको आधारमा समुन्नत समाज निर्माणको अवधारणालाई [illegible] क्रियाशिल हुँदै सामाजिक परिवर्तनको निम्ति सामाजिक कार्यक्रमहरु लागू [illegible] निम्ति सांस्कृतिक आन्दोलन (शिक्षा आन्दोलन) को प्रधान महत्व रहन्छ ।

४. साँस्कृतिक अभियान:

देशका जनताको संस्कृतिको मूल पक्ष मुख्यत: सामन्ती नै छ । जसले गर्दा जनताको संस्कार रुढीवादी, अन्धविश्वास, दास-मालिक मनोवृति कायमै छ । यो प्रभावले एकातिर वाह्यरुपमा भावनात्मक अर्थमा "सभ्यता" को श्रृंगार र आन्तरिक अर्थमा (मूल संस्कारको अर्थमा) सामन्त विडम्वनापूर्ण मिश्रित संस्कृति पनि मौलाइरहेको छ । यसले गर्दा शिक्षा कला र साहित्यमा समेत स्वभाविक विकास हुन सकिरहेको छैन । यसकारण मोर्चाले समरुपताको वैज्ञानिक पद्धति अनुसार आधुनिक संस्कृतिको शुरुवात एवं अभियान चलाउने छ । यस्तो अभियान नचलाएसम्म समाजबाट सामाजिक कुरीति र कुसंस्कारको अन्त्य गर्न सकिदैन, जातिय भेदभावको उन्मुलन गर्न सकिदैन, र देशमा निर्माण विकास पनि सम्भव हुँदैन । यसकारण साँस्कृतिक अभियान चलाएर समाजलाई सचेत र जागरुक बनाउँदै लग्ने नीति मोर्चाको रहने छ ।

५. आर्थिक नीति:

आजको बिश्व अर्थतन्त्रबारे सरसर्ती हेर्दा हरेक देशमा बिसंगति र बिषमतापूर्ण देखिन्छ । यद्यपि जापानको आर्थिक अवस्थाको वाह्य स्वरुप हेर्दा सम्पन्नशाली देखिए तापनि त्यहाँको आन्तरिक स्थिति हेर्दा बिषमतापूर्ण नै छ । चीन आर्थिक रुपले सबलता र सम्पन्नताको दिशातिर गतिशील छ तर साम्यवादी अर्थनीति भएको कारणले नै त्यसो भएको चाहि होइन । किनकी फेरि पनि त्यसको अन्तर स्थिति बिसमतापूर्ण नै छ । विश्वमा आर्थिक तथा सामाजिक बिसमता हटाउने नाममा धेरै वाद, नीति र राजनीतिक संस्थाहरु प्रचलन एवं प्रयोगमा आए । तर विश्वमा शोषणरहित समाज सुसंस्कृत, उच्च नैतिकता भएको र विश्व भातृत्व स्थापित मानवीय मूल्य मान्यता भएको सामाजिक व्यवस्था कायम हुन सकेको छैन । यसलाई समग्रतामा सम्पूर्ण ठूला एवं शक्ति मुलुकहरुमा पनि आर्थिक विसमता एवं अराजकता देखिन्छ भने हाम्रो जस्तो अविकसित मुलुकहरुको अवस्था ज्यादै विसम र अराजक रहेको छ । यसो हुनुको मूल कारण स्पष्ट र पूर्ण वैज्ञानिक अर्थनीति अवलम्बन गर्नेतर्फ सम्बन्धित पक्ष सचेत नहुनु नै हो ।

अर्थवेद, कोटिल्यको अर्थशास्त्र, १७ औं शताब्दिका अंग्रेजी अर्थशास्त्री एडम स्मिथदेखि आजसम्मका अर्थविदहरु र आज आएको भ्याट नीति ले समेत समुन्नत समाजको संरक्षणमूलक गति जनसेवामा प्रतिवद्ध भएर समर्पित हुन नसक्नु नै हो । यस अर्थमा इतिहासको शुरुवात देखि आजसम्मको स्थितिलाई बोध गर्दा निष्कर्षमा पुग्ने काम सजिलो भएको छ । यसर्थ मोर्चाले अवलम्बन गर्ने आर्थिक समरुपतामा आधारित समतारुपी अर्थनीतिका आधारमा संयुक्त सरकारको माध्यमबाट समता समाजमा र्फेदै समुन्नत समाजमा विकास गर्ने लक्ष्य भएको हुनेछ । समुन्नत समाजमा पुग्ने मार्गको रुपमा अर्थनीतिको वास्तविक महत्व अत्याधिक सुविधाबाट सानो अंश कटौति गर्ने र विपन्न वर्ग-समुदायमा थप्ने प्रकृयाबाट प्रवाहित गरिनेछ ।

५.(क) राजस्व:

मोर्चाको राजस्वका सम्बन्धमा चुहावट र भ्रष्टाचार नियन्त्रणलाई मध्यनजर गरी स्पष्ट नीति र कार्यक्रम मुताविक प्रत्यक्षीकरण गर्दै पारदर्शी बनाउनुका साथै सुलभ र सरलीकरण गर्दै लगिने लक्ष्य रहेको छ ।

५ (ख) उद्योग व्यवस्था:

मोर्चाले अवलम्बन गरेका समतारुपी आर्थिक व्यवस्थाको आधारमा औद्योगिक नीतिको कार्यदिशालाई अगाडि बढाई समुन्नत राष्ट्र विकासतर्फ मोर्चा केन्द्रित रहने छ । मोर्चाले उद्योगलाई राज्यद्वारा संचालित र नीजि क्षेत्रबाट संचालित गर्ने गरी दुई श्रेणीमा राख्ने छ । विशेषत: देशका प्राकृतिक श्रोत र संम्पदाको परिचालन गर्दै स्वदेशी शीप, श्रम एवं कलाको बढी मात्रामा उपयोग गरी उद्योग क्षेत्रलाई विस्तार गरिने छ । औद्योगिक पक्षहरुमा प्रोत्साहनको वातावरण सृजना ठुलठुला उद्योगहरुलाई राज्यद्वारा संचालन गर्दै लगिने छ भने स-साना उद्योगलाई स्वतन्त्र प्रतिस्पर्धाको आधारमा नीजि क्षेत्रमा छोडिएता पनि केन्द्र अभिमुख बनाइनेछ. यस्तै, सहकारी संस्थाको पद्धतिलाई महत्वपूर्ण अंगका रुपमा विकसित गर्दै लगिने छ । कृषिमा आधारित उद्योगलाई विशेष प्राथमिकता दिदै साना घरेलु तथा लघु कुटिर उद्योगका रुपमा विकास विस्तार गर्न मोर्चा प्रयत्नरत रहने छ ।

५ (ग) व्यापार:

देशको अर्थतन्त्रमा सघाउ पुग्ने अर्थमा व्यापारको प्रवर्धन गर्न, व्यापार क्षेत्रमा देखा परेका कालो बजारी, मिसावट, तथा तस्करी जस्ता कृयाकलापलाई नियन्त्रण गर्दै व्यापार क्षेत्रमा संलग्न व्यक्ति वा संस्थाहरुमा उच्च नैतिकताको विकास गरी राष्ट्रप्रति, जिम्मेवार नागरिकको हैसियतले गर्नुपर्ने कर्तव्यपथमा अग्रसर गराउँदै व्यापार क्षेत्रलाई क्रमश: मोर्चाको उद्देश्य अनुरुप सहकारी अभियानतर्फ अभिमुख गर्दै लगिने छ ।

६. शैक्षिक नीति:

शिक्षा क्षेत्रलाई गुणस्तर रुपमा विकास गर्नुपर्ने हुँदा सो क्षेत्रमा स्वच्छ वातावरणको सृजना कायम गर्नुपर्ने हुन्छ । किनकी मुलुकको समग्र विकासको लागि अत्यन्त संवेदनशील पक्ष मध्य शिक्षा क्षेत्र पनि एक हो । त्यसैले मुलुकका कुनैपनि नागरीक शिक्षाको उज्यालो प्रकाशबाट बंचित नहोउन् भन्ने उद्देश्यले शिक्षा क्षेत्रमा व्यापक सुधार र विस्तार गर्न मोर्चाको सिद्धान्त अनुरुप वैज्ञानिक पद्धतिबाट शिक्षालाई सर्वसुलभ र सरलीकरण गर्दै मुलुकका हरेक नागरिकले उपयोग गर्न सक्ने ढंगले शैक्षिक कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । मोर्चाको उद्देश्य नै शिक्षामा नयाँ मोड लिएर शिक्षा क्षेत्रमा नै आमुल परिवर्तन ल्याई शिक्षाको माध्यमबाट विश्व मंचमा अग्रगामी राष्ट्रका रुपमा उभ्याउनु हुनेछ । यसो भए मात्र हाम्रो समुन्नत राष्ट्र विकासको अवधारणाको बहुआयामिक रुपमा महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह हुनेछ । शिक्षा नीतिमा विशेषत: प्राविधिक पक्षको विकासलाई लक्षित गरिने हुँदा व्यवसायमूलक शिक्षा पद्धतिलाई समेट्दै लैजाने मोर्चाको लक्ष्य रहने छ ।

७. परराष्ट नीति र सम्बन्धः

मोर्चाले अवलम्बन गरेका विपरितहरुको समरुपताको सिद्धान्तको आधारमा पंचशीलका सिद्धान्त र संयुक्त राष्ट्र संघको वडापत्रलाई मध्यनजर राख्दै शान्तिपूर्ण सह-अस्तित्व र स्वअस्तित्व कायम राख्नुपर्ने कुरालाई जोड दिइनेछ । यसैगरी पुराना सन्धी सम्झौतालाई परिमार्जित गर्दै मैत्रीपूर्ण भावनालाई प्रगाढ र सुमधुर बनाउँदै लैजाने मोर्चाको परराष्ट्र नीति र सम्बन्ध रहनेछ ।

८. कृषिः

आजपनि हाम्रो देशमा आर्थिक मेरुदण्ड मुलतः कृषिमा आधारित छ यद्यपि कृषि उत्पादन प्रकृया परम्परागत शैलीका आधारमा चलिरहेको छ । यसर्थ मोर्चाले देशको कृषि क्षेत्रमा क्रान्तिकारी परिवर्तन ल्याउन आवश्यक हुँदा देहायका पक्षहरुमा ध्यान पुऱ्याउनेछ ।

साना किसान (गरिब किसान), निम्न मध्यम सिनन, मध्यम वर्गीय किसान तथा धनी किसान समुदाय बीच सहकारी करण गर्न आवश्यक छ । सहकारी नियम अलग बनाइने छ । मुख्यतः उत्पादन सम्बन्ध सामुहिक र वितरण प्रक्रिया निजी स्थापित गरिनेछ । यस किसिमको कृषि सम्बन्ध हाम्रो समाजमा परापूर्व कालदेखि चलिआएको हो तर आज विखण्डित भइरहेको छ र यसैलाई आधुनिकीकरण गर्दै लैजान मनोवैज्ञानिक पक्षलाई समेत ध्यान दिँदै समरुपताको वैज्ञानिक पद्धतिका आधारमा सामुहिक उत्पादन सम्बन्ध र नीजि वितरण प्रकृया लागू गरिनेछ .

८ (क) भूमिपतिहरु अर्थात धेरै जमीनका मालिकहरु जो स्वयं शारिरीक श्रम गर्ने गर्दैनन र कमैया राख्ने वा अधिया (बटैया) मा दिने गर्दछन, उनीहरुको भौगोलिक स्थान हेरी दुईदेखि ६ परिवार संख्याको सामुहिक फार्म स्थापित गरिने छ । यसभित्र पनि सहकारीको भावना अनुरुप उत्पादन तथा वितरण प्रकृया स्थापित गरिने छ भने उत्पादन कार्यमा गाँस, वास कपासका साथै न्यायोचित पारिश्रमिक, औषधोपचार, आवास र बच्चाहरुको पढाईको सुनिश्चितता मालिकहरुबाट गरिने छ । यसका अतिरिक्त जीवन बीमा व्यवस्था, मुनाफाको हिस्सा (बोनस) उत्पादनको साधन (जमीन) मा समेत हिस्सेदारीको केही अंश शेयर) को हैसियत स्थापित गर्न समता कायम गर्दै लगिने छ ।

८ (ख) देशको समग्र भौगोलिक सर्वेक्षण गरी खेती अयोग्य र अनुत्पादक भूमि महाभारत पहाडि किनारका कन्दरा एवं अनियन्त्रित खहरे खोलाका छेउमा गाउँ बस्तीहरु अनुकुल स्थानमा प्रतिस्थापन गरी रोजगारीको व्यवस्था गर्ने र ती स्थानहरुमा वृक्षारोपण गर्ने माटो एवं वातावरणको जाँच गरी खाद्यान्न र नगदेबालीको स्थान तोक्दै बाली विस्तार वैज्ञानिकीकरण गर्दै लगिने छ ।

८ (ग) कृषिमा क्रान्तिकारी परिवर्तन ल्याउन प्रविधि एवं प्राविधिज्ञहरुको उचित व्यवस्था गर्ने, ग्रामीण सडक व्यवस्था गरी सिंचाइको व्यापकताका लागि नहर कुलो एवं भूमिगत जलश्रोतको वैज्ञानिक पद्धतिबाट उपयोगमा ल्याइने छ ।

८ (घ) विभिन्न कारणले गर्दा जंगलको ह्रास वा विनास भएर खण्ड वृष्टि, अतिवृष्टि वा अनावृष्टि हुने प्रकृयाले गर्दा कृषिमा प्रतिकूल प्रभाव परिरहेको छ । यसर्थ वन-जंगलको संरक्षण एवं सम्वर्धन गर्ने रयसको सदुपयोग गर्दै हरियाली बढाउनका निम्ति जनचेतना ल्याउने वन विकासका लागि वैज्ञानिक पद्धतिका प्रकृयाको अवलम्बन गर्दै लगिने छ । जसका लागि प्राविधिक र पार्टी कार्यकर्ताहरुको समूह बनाई अभियान चलाइने छ ।

८(ङ.) कृषिमा अनुकूल प्रभाव दिन र कृषिमा आधारित उत्पादन कार्यमा वृद्धि गर्न पशुपालन व्यवसायमा जोड दिइनेछ । कृषिमा सहकारिकरण गर्दै लग्ने क्रमसंगै पशुपंक्षी पालन एवं विकास कार्यमा पनि पशुपंक्षी फारामहरु स्थापित गर्ने र नश्लसुधार एवं वैज्ञानिक उपकरणको व्यवस्था गरिदै लगिने छ ।

८ (च) फसलहरुको सन्तुलित विकास गर्न प्राङ्गरिक मलको उपयोगका अतिरिक्त रासायनिक मलको उपयोग गर्ने पद्धतिको विकास गरिने छ ।

८ (छ) नगदे बाली तर्फ व्यवस्थित अर्थमा वैज्ञानिकीकरण गर्दै व्यापक विकास गरिनुका साथै वैज्ञानिक प्रविधि र प्राविधिज्ञहरुको उचित व्यवस्था मिलाईने छ । देशको समग्रता बोधको आधारमा माछा पालन, माउरी पालन, रेशम खेती, खरायो पालन आदी जस्ता कृषिमा आधारित व्यवसायहरुमा समुचित विकास गरिनेछ ।

८ (ज) हाम्रो देशको भौगोलिक अवस्थालाई ध्यान दिएर, चिया, कफि, अलैंची फलफूल र तरकारी वालीमा वैज्ञानिकीकरण गरिने छ र चिस्याउने भवन, भण्डार गर्ने गोदाम, बजार र बाटोको पर्याप्त व्यवस्था र परिवेश अनुकूल वस्तुको मूल्य सुनिश्चित गरिनेछ ।

९. ग्रामिण क्षेत्रको विकास:

समग्र राष्ट्रको विकास कार्यमा ग्रामिण क्षेत्र प्रत्यक्ष सरोकारको क्षेत्र पर्दछ । गाउंको विकास नै राष्ट्र विकासको समग्रतामा पर्दछ । यस परिप्रेक्ष्यमा मोर्चाले ग्रामिण क्षेत्रको विकास भूमिकालाइ शक्ति विकेन्द्रिकरणको धारणामा शक्तिकरण गर्दै क्षेत्र विशेषका श्रोत र संपदाको संरक्षण, परिचालन र सदुपयोगमा प्रत्यक्ष सहभागी बनाई स्वावलम्बी र आत्मनिर्भर बनाउने तर्फ मोर्चा सचेत रहने छ ।

१०. सुकुम्वासी सम्बन्धः

देशमा विद्यमान रुपमा देखा परेको विविध समस्या मध्ये सुकुम्वासी समस्या पनि एक जटिल समस्या भएको हुँदा मुलुकको भौगोलिक सर्वेक्षणको आधारमा विविधताको पृष्ठभूमिमा विस्थापितहरुलाई प्रतिस्थापन गर्ने प्रकृयालाई मोर्चाले अघि बढाउनेछ । वर्तमान समयमा अर्को समस्याको रुपमा रहेको जमीन खरिद बिक्री प्रथा समेतलाई ध्यानमा राखी मोर्चा आफ्नो पद्धतिमा नयाँ आयाम थपी भूमि सम्बन्धि सबैजसो समस्याहरुको समाधानार्थ विपरितहरुको समरुपताको आधारमा समुन्नत राष्ट्रका रुपमा विकास गर्दै लैजाने मोर्चाको नीति, सिद्धान्त र कार्यक्रम रहने छ

११. खानी संचालन:

हाम्रो देश खनिज तथा प्राकृतिक संपदाको दृष्टिले धनी छ । यी खनिज तथा प्राकृतिक संपदाको परिचालन र उपयोग गरी देश र जनतालाई आत्मनिर्भर बनाउने तर्फ मोर्चा अग्रसर रहनेछ । हाम्रा पूर्वजहरुले यी खानीहरुको उपयोग गरी आएकोमा हाल ती खानीहरु बन्द गरिनाले अन्य राष्ट्रको मुख ताक्नुपर्ने अवस्था रहेको छ । यस्तो पृष्ठभूमिमा मोर्चाले अवलम्बन गरेको लक्ष्य अनुरुप ती खानीहरुमा तामा, फलाम, सुन चाँदी तथा अभ्रख खानी जस्ता खजीज पदार्थहरु उत्पादन गरिने केन्द्रहरुलाई पुनः संचालन र उपयोग तर्फ आकर्षित गर्दै त्यसमा आधुनिक प्रविधिको प्रयोगद्वारा वास्तविक अर्थमा यिनीहरुको सही उपयोग गरी देशमा संचालन गरिने छ । उद्योग, कारखाना र त्यसमा उपलब्ध रोजगारको अवसरबाट समग्रतामा राष्ट्रकै विकास तर्फ खानीको परिचालनले महत्वपूर्ण भूमिका खेल्ने तथ्यको हृदयंगम गरी मोर्चाले यस प्रकृयाको संचालनमा ठोस कदम चाल्नेछ ।

१२. राष्ट्र निर्माणको आधारशिला: दक्ष जनशक्तिको विकास:

मूलतः मानविय क्षमताको विकासले नै समग्र विकास कार्यमा महत्वपूर्ण भूमिका खेल्ने हुँदा देश निर्माण र द्रुततर विकास गतिलाई अघि बढाउन मुलुकमा दक्ष जनशक्तिको विकास गर्न आवश्यक हुन्छ । यसर्थ दक्ष जनशक्तिको उत्पादन गर्न मोर्चाको सिद्धान्त अनुरुप मनोवैज्ञानिक तथ्यलाई समेटेर वैज्ञानिक पद्धतिबाट विविध शारिरीक, बौद्धिक, शैक्षिक र प्राविधिक क्षेत्रका स्पष्ट नीति र कार्यक्रम बनाएर खेलकुद, शैक्षिक, प्रशिक्षण र स्वास्थ्य जस्ता क्षेत्रहरुमा व्यापक सुधार गरी दक्ष जनशक्ति उत्पादन गर्ने एवं राष्ट्र निर्माणमा दक्ष जनशक्तिको प्रत्यक्ष सहभागिता गराउने मोर्चाको नीति रहेको छ ।

१३. पर्यटन सेवा:

पर्यटन सेवा पनि देशको आर्थोपार्जनको अर्को महत्वपूर्ण श्रोतको रुपमा रहन्छ । यस सेवालाई विकास गति संगसंगै निरन्तरताको दिगो रुप दिनुपर्ने हुन्छ । तर पर्यटन सेवाको विकास गर्दै लगिने क्रममा राष्ट्रहितलाई ध्यानमा राखी साँस्कृतिक पर्यावरणको संरक्षण एवं वातावरणीय प्रदुषण दिलाउने कार्यमा मोर्चाले सकृय भूमिका निर्वाह गर्नेछ ।

१४. महिला:

देश निर्माण र विकास कार्यमा महिलाहरुको पनि उत्तिकै भूमिका रहने हुँदा लिङ्गको आधारमा कुनै प्रकारको भेदभाव नगरी समाजमा (स्वअस्तित्व र सह-अस्तित्व कायम गरी मोर्चाले महिला व्यक्तित्व विकासका अवसरहरुको सृजना गर्ने महिलाहरुको समग्र विकास तर्फ समाजलाई अभिप्रेरित गर्न मोर्चा क्रियाशिल रहनेछ ।

१६. धार्मिक स्वतन्त्रता:

नेपालको परिवेशमा हिन्दू धर्मको बाहुल्यता रहे तापनि विविध धर्महरु मौलाउँदै र हुर्कदै आएका छन् । धर्म मान्न पाउने मानव जातिको नैसर्गिक अधिकार हो । यसर्थ, मोर्चाले अवलम्वन गरेको सिद्धान्त अनुरुप धर्मको पक्षमा मानव अधिकारको कदर गर्दै हरेक धर्मावलम्बीले आफ्नो ईच्छा अनुसारको धर्म स्वतन्त्रतापूर्वक मान्न पाउनुपर्छ भन्ने मोर्चाको आफ्नो मान्यता र नीति रहनेछ । तर धर्मको नाममा शोषण गर्ने, समाजमा विखण्डर ल्याउने उत्पाद मच्चाउने वा निर्माण विकासका काममा अवरोध ल्याउने जस्ता क्रियाकलाप बारे मोर्चाले गम्भीरतापूर्वक ध्यान दिनेछ । समरुपताको पद्धति अनुसार धार्मिक समायोजन गर्दै वैज्ञानिक दिशाबोध गराउने दायित्व मोर्चाको हुनेछ ।

१७. कला र साहित्य:

हाम्रो देश कला- कौशल र साहित्य क्षेत्रमा पनि धनी छ । यसर्थ समरुपताको पद्धतिको आधारमा कला र साहित्यको समायोजन एवं प्रयोग र विकास गरिने छ । यसको अर्थ पुरातात्विक महत्वका र ऐतिहासिक यथार्थको परम्परा समेतको जगेर्ना र परिमार्जन गर्दै विकासलाई निरन्तरता दिने तर्फ समाजलाई यथास्थितिबाट उठाउन वैज्ञानिक पद्धतिको प्रयोगबाट समताबाट समुन्नत समाजको विकास तर्फ प्रत्यक्ष क्रियाशिल गराउने मोर्चाको कला र साहित्य सम्बन्धी कार्यक्रम रहने छ ।

१८. कारागार सम्बन्धी:

कारागारको भौतिक अवस्थामा सुधार गरी उपयुक्त मनोवैज्ञानिक प्रबोध, प्रशिक्षण, सामाग्री तथा मनोवैज्ञानिक चिकित्सकको माध्यमबाट कारागारमा रहेका कैदी एव बन्दीहरुको सकारात्मक र सुधारात्मक मानसिकताको विकासमा जोड दिई भोलिको जिम्मेवार एवं सक्षम नागरिक उत्पादन गर्ने ।

१९. वैदेशिक रोजगार:

वैदेशिक रोजगारका सम्बन्धमा वर्तमान अवस्थामा देखा परेका विकृतिहरुलाई हटाउन वैदेशिक रोजगारसंग सम्बन्धित गैर सरकारी कम्पनीहरुलाई नियन्त्रण गर्दै राज्य सरकारले आवश्यकता अनुसार यस सम्बन्धमा आफै उचित व्यवस्था गर्नेछ ।

२०. प्रहरी व्यवस्था एवं सैनिक परिचालन सम्बन्धी:

प्रहरीलाई जनमुखी कर्यामा निस्वार्थ रुपले लाग्न वैज्ञानिक प्रशिक्षण, जीवन यापन तलब भत्ता, पदोन्नतिमा बिना भेदभाव उनीहरुका परिवार समेतको हित हुने गरी व्यवस्था गर्नेछ । हालसम्म अनुत्पादक क्षेत्रको रुपमा रहेको सेनालाई विकास निर्माणको कार्यमा प्राविधिक जनशक्तिको रुपमा परिचालित गरी उत्पादन मुखी बनाउने । सेवा निवृत्त भैसकेका भू.पू. सैनिक

तथा प्रहरी जनशक्तिलाई पुनः देश विकास कार्यमा सहभागी गराउन निर्माणात्मक एवं रचनात्मक कार्यमा न्यायोचित पारिश्रमिक व्यवस्थाको सहित रोजगारीका अवसरहरु प्रदान गर्ने ।

२१. संचार

आजको विश्व परिप्रेक्ष्यमा 'विकासका लागि संचार' भन्ने नारा रहेबाट देश विकासको एक सशक्त माध्यमको रुपमा संचार रहेको लक्ष्य स्पष्ट हुन्छ । यसर्थ संचार माध्यमलाई सर्वसुलभ र सुदृढ पार्दै लैजान वैज्ञानिक पद्धतिबाट हुलाक, टेलिफोन, रेडियो, टेलिभिजन, ईन्टरनेट लगायत पत्रकारिता जगतलाई समेत स्वच्छ निष्पक्ष र चारित्रिक बनाउँदै संचार माध्यमलाई विस्तार गर्ने लक्ष्य र नीति लिई कार्यान्वयन पक्षमा मोर्चा अग्रसर रहनेछ ।

२२. झण्डाले गर्ने अभिव्यक्तिः

सृष्टि, प्रकृति, जीवन जगत एवं अस्तित्व बोध हुने बस्तुहरु परमाणुमय छन् । परमाणु विपरितहरु (इलेक्ट्रोन, प्रोटोन, न्यूट्रन) को समरुपता हो । ई.पु. पाँचौं शताब्दीमा परमाणुवादी डेमोक्रेट्स देखि जोन डाल्टन (१७६६-१९६४) एवं १९६४ गेलमेन र जोइग सम्मको अनुसन्धानले आज परमाणु समेत अति सुक्ष्म कणहरु क्वर्कहरुको समरुपता हो भन्ने गहिराईमा पुऱ्याएको छ । यसै नियमको आधारमा सामाजिक परिवर्तनको नियम वास्तवमा मानसिक परिवर्तनको नियम बनाउन आवश्यक छ । यही नियम र विकासवादी सिद्धान्त अनुसार परमाणु गठनको नियमको अध्ययन बिना कुनै बस्तुको संरचना संभव छैन । पृथ्वीमा सर्वप्रथम अक्सिजन र हाइड्रोजन (एक अक्सिजन र दुई हाइड्रोजन) को समरुपता पनि (स्वअस्तित्व र सह अस्तित्व अर्थमा) समायोजित भएको छ त्यही क्रम अनुसार सर्वप्रथम पानीको संरचना भयो पानीमा एक कोषिय जीव अनि बहुकोषिय जीवको रुपमा प्राणीहरुको विकास भएको हो । प्राणीहरुको विकाससँगै प्रकृतिले निष्पक्ष साथ प्राकृतिक संम्पदाको सृष्टि गरेको छ । सबैका लागि दिन सबैका लागि रातको अर्थमा तिनको वितरण अर्थात प्राकृतिक न्याय सम्पादन भै राखेको छ । तर व्यक्ति र शक्तिको नियन्त्रणको आधारमा आज विश्वमा प्राकृतिक न्याय भित्रको मानवीय मूल्य र मान्यतालाई कुल्चदै अन्याय अत्याचार र अव्यवस्थित एवं अशान्तिको विसम स्थितिबाट समाज गुज्रिरहेको छ । यस्तो परिस्थितिबाट विश्व मानव समाजलाई प्राकृतिक न्याय, उच्च नैतिकता, सु-संस्कृति सम्पन्न बनाउन सृष्टिको पहिलो घटना (अक्सिजन र हाइड्रोजनको समरुपताबाट पानी अर्थात जीवनको रचना) को सिद्धान्तको आधारमा विपरितहरुको समरुपताको आधारमा परमाणु देखि मानव र समाजको संरचना प्रकृतिले गरेको हो । समुन्नत समाज स्थापना गर्ने सैद्धान्तिक मान्यता नेपाली समाजमा स्थापना गर्दै समुन्नत समाजमा फेर्ने अर्थमा प्राकृतिक न्याय एवं वितरणको अभिव्यक्ति झण्डाले गरिरहेको वास्तविक अर्थमा झण्डामा प्रयुक्त चिन्ह र रंगको औचित्य रहेको छ ।